

SIMON MELINDA

**Egy XVII. századi erdélyi értelmiségi család
könyvműveltsége**

A marosvásárhelyi Teleki-téka Bolyai-gyűjteményének egy XVII. századi nyomtatványában egy bizonyos Buzinkai Mihály eddig ismeretlen könyvlistájára bukkantam. Mivel más Buzinkaiak possessorbejegyzése több másik, itt őrzött könyvben fellelhető, megpróbálom összefoglalni mindazt, amit a család könyvműveltségéről tudok.

Buzinkai Mihály

Hosszú tanári pályafutása alatt nagy hírnévre tett szert, s ennek köszönhetően elég sokat tudunk életútjáról.

1620 körül született Kövesden, a Bodroγκözben, a helyi református lelkész, Buzinkai György fiaként. Tanulmányait Sárospatakon végezte Szentpéteri János, Nógrádi Mátyás, Szőlősi János, Váci András és Tolnai János keze alatt.¹ A kollégium anyakönyvébe 1648-ban írta be magát,² 1651. március 23-ától seniori hivatalt töltött be.³ Az anyakönyv további bejegyzéseiből tudjuk meg, hogy Madarasi János lelkész támogatásával külföldi tanulmányútra indult. Az utrecht-i akadémiára 1652-ben iratkozott be.⁴ A hazatérése utáni időszakról a hagyomány azt állítja, hogy 1654–55 tájától kb. két éven keresztül Nagybányán lett volna a helyi iskola rektora. A legkorábbi forrás, amely ezt így tudja, az Bod Péter *Magyar Athenasa*. Ő utal ugyan Friedrich Lampe egyháztörténetére, de én ott nem találtam ilyen adatot. Az viszont biztos, hogy a nagybányai iskola rektorainak névsorában a Buzinkai név nem szerepel.⁵

1656-tól Sárospatakon tanár, s az év márciusában már mint Tolnai János igazgatótársa szerepel a seniori számadás vizsgálatakor.⁶ Baconi Baló Menyhért halála után, 1662-ben lett első rektor, s akkortól a teológiát is ő tanította.⁷

¹ KONCZ József: *A marosvásárhelyi evang. reform. kollégium története*. Marosvásárhely, 1896. 114. (A továbbiakban: KONCZ 1896)

² Egyháztörténet 1944. 386.

³ KONCZ 1896. 175.

⁴ *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde* 1889. 81. (A továbbiakban: *Archiv*)

⁵ THURZÓ Ferenc: *A nagybányai ev. ref. főiskola (Schola Rivulina) története 1547–1577*. Nagybánya, 1905. 273–275. (A továbbiakban: THURZÓ 1905)

⁶ KONCZ 1896. 115.

⁷ KONCZ 1896. 116.

Miután 1671. október 20-án a német fegyveresek távozásra kényszerítették a kollégium tanárait és diákjait, a száműzöttek több irányba vették útjukat. Egy részük Göncre, majd Kassára ment, más részük Kenézlőre, s onnan Debrecenbe. Ez utóbbi társaság vezérei a rektorok: Buzinkai Mihály és Pósa-házi János. A telet Debrecenben töltötték, közben – feltételezem – érdeklődtek, hogy hova mehetnének. Mikor Erdélyből, Apafi fejedelemtől kedvező üzenetet kaptak, azonnal felkerekedtek, és az 1672-es év eleje már Gyulafehérváron érte őket. A feldúlt, de akkor sebtiben tatarozott kollégium-épületet kapták meg szállás- és tanítóhelyül. A fejedelem a rendszeres támogatásról is gondoskodott:

„Anno 1685. 13. Augusti. Praefectus uram által az fejevári collegiumbeli deákoknak *annualis sustentatiójokra rendeltetett hatszáz forintnak* félesztendőre, a die 24. Julii ad diem 24. Decembris, fl. 300 kiküldtük.”⁸ (Az én kiemelésem. S.M.) A támogatáshoz természetesen hozzátartozott a tanároknak – természetben és pénzben – adott fizetés is.

Ami a gyulafehérvári korszak anyagi körülményeit illeti, a fejedelem támogatásán kívül a főiskola tanárai más jövedelemforráshoz is jutottak. Tudjuk például, hogy Teleki Mihály évente 100 forintot juttatott Buzinkainak és Pósa-házinak.⁹

1679-ben Apafi egy házas jobbágytelket is adományozott Buzinkainak és feleségének a Fejér vármegyei Magyarigenben. Igaz ugyan, hogy a telek három különálló darabból tevődött össze, de mégis értékes volt, mert a fejedelem „mindennemű közteherviselés alól fölmentette”, és 400 ft zálogösszeget tábláztatott be rája oly kikötéssel, hogy „az adományosok életében egyáltalában ki nem váltható, mindkét nemű törvényes örököseitől is csak abban az esetben, ha az időközben eszközölt beruházások, például építkezés, méltányos áron megváltatnak.”¹⁰

1680. augusztus 6-án ő maga vett Magyarigenben egy belső telket és egy darab szőlőt,¹¹ de 1683. április 11-én már zálogba kellett adnia azt Kolozsvári Sámuelnek és feleségének.¹² Buzinkainak feleségétől, Horváth Máriától született három fiúgyermekéről tudunk: Mihályról, Györgyről és Andrásról. Hosszú pályafutása alatt több tankönyvet írt a kollégiumi diákság használatára, amelyeknek sorozatos új kiadásai azt mutatják, hogy még sokáig tanultak belőlük. Ezek:

<i>Institutionum Rhetoricarum Libri Duo.</i>	Sárospatak, 1658	[RMK II. 908]
	Lőcse, 1687	[RMK II. 1612]
	Lőcse, 1691	[RMK II. 1689]
	Lőcse, 1703	[RMK II. 2159]

⁸ SZÁDECZKY Béla szerk.: *I. Apafi Mihály fejedelem udvartartása*. I. Bp. 1911. 440. (A továbbiakban: SZÁDECZKY 1911)

⁹ SZILÁDY Áron–SZILÁGYI Sándor szerk.: *Török-magyarkori emlékek*. VIII. Pest, 1871. 18–19.

¹⁰ Irodalomtörténeti Közlemények 1984. 452–454.

¹¹ Teleki levéltár (Marosvásárhely) 849. sz. (1680)

¹² Teleki levéltár (Marosvásárhely) 855. sz. (1683)

Institutiones Oratoriae. Sárospatak, 1659 [RMK II. 937]
 Lőcse, 1690 [RMK II. 1662]
 Lőcse, 1703 [RMK II. 2158]

Institutionum Dialecticarum libri duo. Sárospatak, 1659. [RMK II. 938]

Compendii logici libri duo. Sárospatak, 1661 [RMK II. 974]
 Sárospatak, 1668 [RMK II. 1156]
 [Lőcse], 1696 [RMK II. 1833]
 [Lőcse], 1702 [RMK II. 2113]

Tanítási stílusáról egy érdekes – de ellenőrizhetetlen – adoma maradt fenn:

„különös traditio az, hogy az ő Logicáját könyvnélkül akarván tanultatni a deákokkal, minthogy igen bajosan boldogulhattak vele, azt írták reája:

Megérdemli Buzinkai
 Hogy a kovács Thorotzkay
 Bé vesse az Vas Hámorban
 És megtörje apró porban.”¹³

Haláláról a fejedelemasszony, Bornemissza Anna levélben tudósította Teleki Mihályt, s a következő szavakkal méltatta:

„Igazán, édes Bátyám uram, úgy láttatik Isten a maga ecclesiájával cselekedni rész-szerint, mint a pusztában az Izrael népével: az nép hasznára való Mózeszt kiveszi a nép közül; mert édes Bátyám uram, mindez hazabeli ecclesiakra nézve, mindaz odakivaló ecclesiakra nézve Isten ő Felsége adhat ugyan, de van-e, lesz-e ilyen lelkű, tudományu Tanítója ecclesiainknak? Ő Felsége tudja. Elég az édes Bátyám uram, hogy az ecclesiabul való kiesése mind ennek a mi hazánkbeli ecclesiának, a ki sok tanítását vötte, mind az odaki valóknak, a kik magok lelkök üdvességét, nem világi dicsőséget néző indulattal óhajtották, bizony siralmára szolgálhat.”¹⁴

Végrendeletének másolata a XVIII. század végén még megvolt a nagyenyedi kollégium könyvtárában,¹⁵ azonban ez az emlékezetes 1849-es pusztuláskor sok más értékes emlékekkel együtt odaveszett.

Fennmaradt viszont egy pár könyv, ami a tulajdonában volt (ma a marosvásárhelyi Teleki-téka gyűjteményében található):

I. *De operibus Dei intra spacium sex dierum creatis opus / Zanchius, Hieronimus.* – Hanoviae: Iosua et Wilhelm Harnisiorum, 1597.
 Jelzete: B o–1393.

A könyvben található két possessorbejegyzés egyértelművé teszik, hogy Madarasi János lelkésztől kapta ajándékba, majd Buzinkai halála után a kollégiumra maradt: „Est Joannis Madarasi, majd: Cl. D. Joh. Madarasi hunc libru[m] offert alumno suo D. Mich. Buzinkai, et eo mortuo confert in Bibliotheca[m] Scholae Saros Patakinae.”

¹³ THURZÓ 1905.

¹⁴ Teleki levéltár. (Marosvásárhely) Missilisek 1099. sz.

¹⁵ BENKŐ Ferencz: *Parnasszusi időtöltés.* Kolozsvár, 1800. 39–40.

II. *Disputatio scholastica de divina providentia / Retofortus, Samuel.* – Edinburg: haeredes Georgii Andersoni, 1649.
Jelzete: B o–2391.

Az első bejegyzés: „Est Joannis P. Somosi.” Somosi Petkó János 1625-ben született, sárospataki tanulmányok után Angliában és Németalföldön peregrinált. Franeker és Leyden után 1653-ban iratkozott be az utrechti egyetemre, s lett diáktársa Buzinkai Mihálynak. A második bejegyzés baráti ajándékként határozza meg a könyvet: „Dono accipi a Reverendo D[omi]no Johanno Somossi, amico honorando. Michael Buzinkai.”

III. *Vindiciae gratiae, potestatis ac providentiae Dei / Twiss, Guilielmus.* – Amstelodami: Joannes Janssonius, 1648.

Jelzete: B f–210.

Az első possessorbejegyzés szerint Szepsi L[áni] Mihály vette a könyvet 1651-ben Gröningenben: „Michaeli L. Szepsino. Anno separatae Salutis CI IC LI Idib[us] Jun. Groningae emptus.”

A második beírás: „Est Michaëlis Buzinkai. Anno 1663.” Valószínűleg vásárolhatta.

IV. *De predestinatione, gratia et libero arbitrio etc. ... animadversiones / Twiss, Guilielmus.* – Amstelodami: Joannes Janssonius, 1649.

Jelzete: B f–211.

A possessorbejegyzések ugyanazt mutatják, mint az előző két kötet esetében: „Michaelis L. Szepsini comparat[us] A[nn]o 1651 m[ense] Jul. Groningae const. Tal. 2., és alább: Est Michaëlis Buzinkai Anno 1663.”

Van továbbá két másik könyv, amelyekről teljes bizonyossággal nem, csak nagy valószínűséggel állithatom, hogy az övéi voltak:

V. *Myrothecium evangelicum / Camero, Johannes.* – Genevae: Petrus Aubertus, 1632. Jelzete: B o–1384.

Bejegyzései arról tanúskodnak, hogy Buzinkai Mihálytól kapta Simoni Márton: „Michaelis Buzinkai valet flor. 1., majd: Ex oblatione Clarissi[m]i M. Buzinkai habet Martinus Symoni.”

VI. *Analysis logico-theologica omnium epistolarum dominicalium / Tungelarius, Johannes.* – Wittebergae: Wolfgang Meisner, 1616.

Jelzete: B o–2714.

A bejegyzések: „Est Michaëlis Buzinkai”, s azután: „Matthias Jaz Bereny. Fogaras 1631.” Jászberényi Mátyás 1654-ben iratkozott be a sárospataki kollégium anyakönyvébe, hat évvel Buzinkai után,¹⁶ amikor az már megjárta Utrechtet.

Buzinkai György

A legidősebb fiú, a sárospatak-gyulafehérvári kollégiumba 1679. július 19-én iratkozott be, s 1683-ban a szintaktikai osztály praepceptora lett.¹⁷ Fennmaradt egy levele 1685. január 9-éről, amelyben a következőket írta Pataki Istvánnak: „... determináltam magamat (látván, hogy a medicinára fel nem mehetek), hogy kiállok a scholából, mert itt is csak a sok boszszusággal illetem, mellyhez képest nem akarnék sokkáiig benn lakni.”¹⁸

¹⁶ Egyháztörténet 1944. 130.

¹⁷ Egyháztörténet 1958. 341.

¹⁸ Országos Levéltár. Teleki osztály 1160. sz.

Minden bizonnyal nem lett semmi a dologból, mert 1687. április 30-i dátummal nevét megtaláljuk a kollégium seniorainak listáján.¹⁹ De van két ennél korábbi adatom is: egy 1685. augusztus 13-án írt nyugta, amelyben háromszáz forint átvételét ismerte el a kollégium számára²⁰ (már itt seniorként írt alá!), valamint az a levél, amelyben a fejedelmet Pósházi János professzor haláláról tudósította²¹ (s hasonlóképpen seniorként írt alá).

Életének további soráról nagyon keveset tudunk, az anyakönyv utólagos beírása szerint „factus est Secularis homo”, „Civis Igeniensis est”.²² Ugyanerről tanúskodik az az összeírás, amelyet 1694-ben ejtettek meg Alsó-fehérmegye alsó járásában: „Die 12. nov. Magyar-Igen, Kapronczai György és Buzinkai György portionatusok.”²³

Ma egy könyve található meg a Teleki-tékában:

Exercitationes theologicae vindices / Wendelinus, Marcus Fridericus. – Cassel-lis: Salomon Schadewitz, 1652. Jelzete B o–958, a következő bejegyzéssel: „Ex Libris Georgii Buzinkai.”

Iffj. Buzinkai György

Az előbbinek a fia, 1700 körül született Nagybányán. 1718. február 10-én iratkozott be az immár Marosvásárhelyen működő sárospataki kollégiumba.²⁴ Később Gyulai Ferenc gróf a fia mellé vette nevelőnek, majd peregrinálni küldte. 1729-től folytatott orvosi tanulmányokat a Németalföldön, míg 1733 februárjában Franeckerben elnyerte a doktori címet. Egy pár évig odakint praktizált, utána hazatért és 1737 márciusától debreceni városi orvosként tevékenykedett 1768. március 17-én bekövetkezett haláláig. Feleségétől, Micskei Baranyi Klárától három gyermeke született: Klára, György és Éva. Művei:

Dissertatio historico-medica de venenis eorumque antidotis. Franequerae, 1733.

Theses inaugurales medicae XXXV varii argumenti. Franequerae, 1733.

Elveszett bűnösnek megkerestetése és megtartatása és Krisztus barátságos hívogatása. Amsterdam, 1735. (Két holland nyelvű prédikáció fordítása.)

Rövid oktatás, miképpen kellessék magunkat isten segítségével jó praeservativák által a pestis ellen védelmezni, vagy a pestisben lévő betegeteket orvosolni. Irattatott ns. szab. kir. Debreczen városa magistratusa rendeletéből, melyhez toldalékul adattattak a pestis idejére alkalmaztatott egynehány szép könyörgések. Debrecen, 1739.

¹⁹ KONCZ 1896. 176.

²⁰ SZÁDECZKY 1911. 440.

²¹ Történelmi tár 1895. 756–757.

²² Egyháztörténet 1958. 341.

²³ Teleki levéltár (Marosvásárhely)

²⁴ TONK Sándor: *A marosvásárhelyi református kollégium diáksága 1653–1848.* Szeged, 1994.

Buzinkai András

A három ismert gyermek közül ő volt a legfiatalabb, 1691-ben iratkozott be a patak-gönci iskola anyakönyvébe. Egy ideig rektor volt Bodrogkeresztúron, majd külföldi akadémiákat látogatott. 1700 elején tért haza. Ettől kezdve haláláig (1716) a gálszécsi, zempléni, cigándi és petrahovi ekkleziák lelkésze volt.²⁵

Az ő könyvei közül is csak egy maradt fenn:

De symbolis sacramentalibus, et de ritu fractionis in S. eucharistia / Pareus, David. – Ambergae, 1603. Jelzete: B o – 5905. Ebben több possessorbejegyzés van.

Az első: „*Ps 27-1. Jehova illuminatio et protector vitae. Steph. P. Miskolcini. Heidelb[er]g.*”

Minden bizonnyal Miskolci Csulyak Istvánról, a versszerzőről van szó, hiszen az ő eredeti neve Pásztor volt. Nyugati tanulmányútját Thököly Sebestyén támogatásával tette meg, s pontosan 1603-tól – ez a könyv kiadási éve – tartózkodott német földön. Útinaplójában²⁶ a szép könyveket mindig megemlítette a nevezetességek között, s hazatérve maga is gyakran mártotta tollát tintába.²⁷ Feltételezésemet bebizonyítja az, hogy könyveinek összeírásában ott szerepel a tárgyalt Pareus mű.²⁸

Igy annál érdekesebbé válnak azok a bejegyzések, amelyeket Miskolci Csulyak István a könyv olvasása közben tett. A leghosszabb ezek közül az előszó 9. oldalán található: „Vide rhapsodiam meam in disputatione Davidis Parei privata de Libertate Christiana Scriptam 9 Febr. 1605 Heidelb.”²⁹ A 64. oldalon pedig: „Hic oculis mei vidi.”

A könyvet – a pergamenkötésbe préselt supralibros (S P M 1604) tanúsága szerint – 1604-ben kötette be.

Az ifjabb Buzinkai Mihály

Életéről az első adatunk kétes hitelességű: felsőbb tanulmányai megkezdéséről Koncz József, a hangyaszorgalmú könyvtáros ezt írja:

„[Buzinkai] György neve után közvetlenül következik az anyakönyv ugyanazon lapján (252) a Mihály neve 1683. augusztus 30., betűkkel írta ki

²⁵ KONCZ 1896. 119.

²⁶ MISKOLCZI CSULYAK István: *Útinapló*. In: *Magyar utazási irodalom 16–18. század*. Bp. 1990. (Magyar remekírók)

²⁷ HARSÁNYI István: *Miskolci Csulyak István élete és munkái*. = Magyar Theologiai Szemle 1926.

²⁸ H. TAKÁCS Marianna szerk.: *Magyarországi magánkönyvtárak I*. Bp.–Szeged, 1986. 67. 155. tétel. (Adattár 16–18. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 13.) (A továbbiakban: H. TAKÁCS 1986)

²⁹ Miskolci Csulyak Istvánnak ez a műve nem szerepel a *Régi Magyar Könyvtár III.* kötetének kiegészítő köteteiben. HELTAI János: *Adattár a heidelbergi egyetemen 1595–1621 között tanult magyarországi diákokról és pártfogóikról* (Bp. 1980.) c. mű sem említi.

az év számot is. A név és év száma között apróbb betűkkel bejegyezve áll: *Ascitus in numerum alumnorum Celsissimi Principis, Classis etymologicae tandemque syntacticae praeceptor laudatissimus.*³⁰ Az anyakönyv nyomtatásban közölt változatában azonban ilyen bejegyzést nem találtam.³¹ Koncz szerint még külföldi tanulmányútja előtt egy ideig rektor volt a kassai iskolában.

Buzinkai György 1685. január 9-én írt levelében fellelhető még egy kis adatforgács ifj. Buzinkai Mihály életéről:

„Az öcsém Mihály hazament, igen szép Leopoldus tizes aranyat adtunk neki az jószágának árában. Kérem Uram Kegyelmedet hogy írjon neki, hogy el ne vesztegesse, mert bizony ilyen szép kevés vagyón már nálunk.”³²

Biztos adat viszont az, hogy akkor, amikor a peregrináló Bethlen Mihály az Odera menti Frankfurtban tartózkodott, „anno 1692. Die 9. Septembris itt volt Buzinkai Mihály, ki is még azip Belgiumban elment”.³³

Az utrechti egyetemre már ebben az évben beiratkozott,³⁴ Bethlen Mihály is említi naplójában mint tanuló társát.³⁵ Visszatérte utánról csak annyit tudni, hogy 1695 és 1708 között Miskolcon viselt lekészi hivatalt. Nagy segítségünkre szolgál, hogy a marosvásárhelyi Teleki-tékában megvan az ifjabb Buzinkai Mihály egyik könyve:

Cursus theologicus / Scharpius, Johannes. – Genevae: Petrus et Jacobus Chouët, 1620. Jelzete: B o – 1459.

A könyv kötetáblájának belsején a következő beírás található: „Johannis Molnar Constat tal. imp. duobus et flor, uno Belgico. Lugduni Batavorum 1639.”, mellette más írással egy „M.U.V.” monogram, s alább egy hosszabb bibliai idézet.

A címlapon pedig egymás alatt:

„M.U.V. N Enyed[ini] comp. flor. ...” (kivakarva)

„Ex Libris Michaëlis Buzinkaj, comparantis A[nn]o 1688 Die 14 Martij Taler...” (kivakarva)

„Ex Libris Pauli Szombathi, Comparantis A 1688. 28. Nov. Flor. 2 Rheneus.”

A második szennylap rectóján pedig ez áll:

„Liber Bibliothecae Ill. Coll. Ev. Ref.
S.P. Alb. Agropolitani, emtus e[st] singulari munificentia et liberalitate primariae Matronae Exc. ac Ill. Com. Catharinae Bethleniae Iktariensis,
Exc. ac Ill. Com. Samuelis quond[am]
Kemény Statuum, dum viveret in

³⁰ KONCZ 1896. 119.

³¹ Egyháztörténet 1958. 341.

³² Országos Levéltár. Teleki osztály 1160. sz.

³³ *Bethlen Mihály útinaplója.* S. a. r. JANKOVICS József. Bp. 1981. 24. (Bibliotheca Historica)

³⁴ *Archiv* 1889. 83.

³⁵ H. TAKÁCS 1986. 38–39.

Tran[silva]nia präsidentis relictæ viduæ,
de Sede Musarum optime meri-
tæ a[nn]o 1821.”
B[ibli]o[thecario]
Georgio Albert mpr.

Mint láthatjuk, elég mozgalmas életű nyomtatványról van szó.

I. Az első possessorbejegyzés nem mástól származik, mint Szenci Molnár Albert fiától, Jánostól. Ráadásul, ha megismerkedünk az ő életrajzával,³⁶ meglátjuk majd, hogy ez a pár tollvonás a róla szóló ismereteinket is gazdagítja.

Szenci Molnár János 1612-ben született Marburgban, édesanyja Ferinari (Wildpreter) Kunigunda. Édesapja megható figyelmességgel írja fel gyermekéről a legapróbb dolgokat,³⁷ de ezek a feljegyzések egy idő múlva megszakadnak. Így hát abban a furcsa helyzetben vagyunk, hogy pontosan tudjuk, mikor bújt ki a kis Jánosnak az első foga, míg későbbi életútját illetően csak hozzávetőleges fogódzóink vannak.

Tanulmányait – míg ott laktak – német földön kezdte, majd feltehetőleg Kassán, Kolozsváron és Gyulafehérváron folytatta. Külföldi akadémiák látogatását I. Rákóczi György fejedelem támogatása tette számára lehetővé. Ezt Gelei Katona István püspöknek egy 1638. december 2-án írt leveléből tudjuk:

„Épen ma jutának kglis uram Belgiumból Molnárektől a Ngod alumnusitól levelek, melyekben szükült állapotjukat jelentik; Tsulai uramnak adtam a Molnár levelét in specie, és szorgalmaztatnak bennünköt több segítségnek Ngodtól való impetrálásáért. Örömet Ngodnak nehézséget nem szerzenénk ennyiszor való busításunkkal, csak hogy nyavalyások mi hozzánk esnek, és mivel immár elküldöttük oda, tartásokra és hazajövelekre is gondot kell kész-kétlen viselnünk, (...) nagy a drágaság mostan azokban a tartományokban.” „A Molnárból lenne valami, ha tovább oda lehetne, mely felől instál is.”³⁸

A holland egyetemeket látogató magyar fiatalok között voltak, akikre mély hatást gyakorolt a frissen kialakult puritán vallási felfogás. Egy Angliába áthajózott lelkes csoportjuk pedig – Tolnai Dali János kezdeményezésére – 1638 februárjában alá is írt egy kötelezvényt, amelyben a puritanizmus gyakorlására és terjesztésére tettek ígéretet. A „Formula Pietatis” (Kegyesség Formulája) tíz aláírója között ott találjuk Molnár Jánost is.³⁹ Ezután a németalföldi egyetemek következtek: idézem a leydeni akadémia anyakönyvét:

³⁶ Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében. Herepei János cikkei. Bp.–Szeged, 1965. 424–433. (Adattár 17. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 1.)

³⁷ DÉZSI Lajos: *Szenci Molnár Albert naplója, levelezése és irományai*. Bp. 1899. 56., 81.

³⁸ Irodalomtörténeti közlemények 1894. 336–337.

³⁹ Sárospataki füzetek 1857. 170.

„1638. 6 Mai Johannes Molanaer Hung[arus], [annorum] 24. T[heologiae studio-
sus]”.⁴⁰ Azután Franeker, 1638. szeptember 15-étől: „Johannes Molenaer Ungarus
Theol[ogiae] Stud[iosus].”⁴¹

Következő adatunk az életéről Petelei Husz István *Memorialéjéből* származik: a kolozsvári szász református ekklezsia lelkészeinek felsorolásában a második „Molnar Janos. Molnar Albert fia, az kik igaz R[e]f[or]matusok voltak. Szaz Varosrol hozatott ide Papnak, ki is az Magyar Püspöktől ordinaltatott.”⁴²

Nem kell meglepődnünk azon, hogy a szászok papja, hiszen neki anyanyelve a német volt – gyermekkorának környezetében is ezt a nyelvet beszélték; a magyart később tanulhatta meg. Szenci Molnár Albert is családját, mint „gyenge Német házam népé”-t emlegette.⁴³ Molnár János 1646. július 25-én halt meg;⁴⁴ lehetséges, hogy az 1646/47-es nagy pestis vitte el.

A Buzinkai-féle könyv possessorbejegyzéséről szerzett új információ életnek Franeker és Szászváros közötti időszakát szakítja meg. Azt tudjuk meg belőle, hogy Szenci Molnár János 1639-ben még Leyden-ben tartózkodott – csak ez utáni időpontban mehetett tehát Erdélybe.

II. A második beírás egy iniciálé: „M.U.V.”

Két olyan személyt találtam, akikről esetleg szó lehet:

1. Vízaknai Márton 1663-ban iratkozott be Nagyenyedre:

„Martinus Vízaknai, 13. Apr. Rector patriae, contrascriba et senior.”⁴⁵

1672. július 24-től 1673. július 8-ig a partikula igazgatója volt.⁴⁶ Ebből az időből fennmaradt egy nyugtája:

„Anno 1672 die 30 Octobr[is] az Fejervarmegy Arenda penzből levaltam flor. 35 [azaz] harmincz ötöt. Martin[us] Vízaknai R[ector] S[cholae].”⁴⁷

Az iskolai év bevégezése előtt Zalatnára ment lelkésznek.⁴⁸

2. Vízaknai Mihály. Ugyancsak Nagyenyedre járt, csak kevéssel később (1669-ben): „Michael U. Vízaknaj. Ad pedagogium spect. Johannis Bethlen, acad. Belgicas inde salutans nunc pastor eccl. Sardiensis, mortuus...”⁴⁹

⁴⁰ *Archiv* 1881. 209.

⁴¹ Történelmi tár 1886. 599.

⁴² A kolozsvári Református Egyházközség levéltára. Református szász gyülekezet c. iratcsomó.

⁴³ SZENCI MOLNÁR Albert: *Postilla Scultetica*. Oppenheim, 1617.

⁴⁴ Erdélyi Múzeum 1911. 300.

⁴⁵ JAKÓ Zsigmond–JUHÁSZ István: *Nagyenyedi diákok 1662–1848*. Bukarest, 1979. 96. (A továbbiakban: JAKÓ–JUHÁSZ 1979)

⁴⁶ KONCZ 1896. 49.

⁴⁷ Marosvásárhelyi Református Levéltár 90. sz.

⁴⁸ KONCZ 1896. 49.

⁴⁹ JAKÓ–JUHÁSZ 1979. 96.

1680-ban Vízaknán volt pap. Theológiai értekezést írt *De gravioribus legis* címmel.⁵⁰

Míthogy M.U.V.-ről csak annyit tudunk, hogy Nagyenyeden vásárolta a könyveit, bármelyikük lehet (de egy harmadik személy is) – a nyugtán szereplő kézírással kapcsolatban pedig nem merek következtetéseket levonni.

III. Buzinkai Mihály bejegyzését illetően azt az érdekességet szeretném kiemelni, hogy az 1688. március 14-én vásárolt könyvet már ugyanazon év november 29-én eladta. Vajon miért? Csak találgatni lehet.

IV. A negyedik ismert tulajdonos Szombati Pál. Ő minden bizonnyal kollégiumi ismerőse, tanulótársa volt Buzinkai Mihálynak, hiszen – ha figyelembe vesszük, hogy Szombati 1692. február 1-jétől volt senior⁵¹ – ott-tartózkodásuk időtartamai fedik egymást.

V. Az ötödik bejegyzésből már a könyv mai lelőhelyét tudhatjuk meg, hiszen a kollégium könyvei ma a Teleki-téka raktárában sorakoznak.

Ifj. Buzinkai Mihály könyveinek lajstroma 1688-ból

A nyomtatványt végiglapozva, a végén kézírásra lehetünk figyelmesek. Az utolsó szennylap versóján ugyanis, fejjel lefele fordítva a könyvet, az ifjú értelmiségi összeírta addigi könyvszerzeményeit. Hogy mi vezette erre – nem tudhatjuk. Az írás szép, olvasható, az egész lapot betölti.

SERIES LIBRORUM
Michaelis BUZINKAI
A[nn]o D[omi]ni 1688 Die 10 Septembr[is]

1. Cursus [theo]logicus Scarpíi
2. Biblia latina
3. Systema [theo]logicus Maresii
4. Medulla Amesii
5. Exegetes Amesij duobus tomis
6. Coccejus in Jobum, Danielelem et Apocalypsin
7. Amesij Sciagraphia cum explica[tio]ne
Epistolae Divi Petri
8. Libri historicij Mojsis
9. Catechesis Palatinata
10. Turris Babel destructa
11. Bellarminus Enervatus
12. Tractatij de Summo Bono
13. Impressum
14. Temetési Pompa

⁵⁰ KONCZ 1896. 48.

⁵¹ KONCZ 1896. 176.

15. Testamentum latino Graecum
16. Manuale Graecum Pasoris
17. Compendium Historiae Universalis Joh[annis] Laetii
18. Philosophia Na[tur]alis Clariss[imi] Posahazi
19. Compendium Metaph[isicum] Logicum, Physicum
Geometricum, Astronomicum, Opticum,
Ethicum, Politicum, Arithmeticum Schejbleri
20. Johannis Buchleri Centum Elegantiae
21. Johannis Bilstenij Dialectica
22. Grammatica Alberti Molnar
Rheto[r]ica Clar[issimi] Buzinkaj
23. Johannis Despaterij Grammatica
24. Syntaxis
25. Ravisius
26. Ars Versificatoria [etc.]

Összefoglalás

Az idősebb Buzinkai Mihály utrechti professzora a nagytekintélyű Gisbertus Voetius (1598–1676) volt. A „Papa Ultrajectinus” a református ortodoxia legnagyobb képviselőjeként kérlelhetetlen ellensége volt úgy Descartes-nak, mint Coccejusnak, vagy ezek tanítványainak. „A hagyománytól egy vonalnyira sem volt hajlandó eltérni, s minden újító mozgalmat, vagy csak a szokottól eltérő gondolatot is, az egyházi és társadalmi rend felforgatásának vádjával illetett.”⁵²

Az idősebb Buzinkai Mihály és tanártársa, Pósházi János magatartásán és művein meglátszott neveltetésük légköre; mindketten a hagyományos vallásosság harcos védelmezői voltak.

Az erdélyi akadémia létrejöttének meghíúsulását tárgyalva, Pokoly József így ír: „...egy másik ok volt a két gyulafehérvári kollégium tanárainak *eltérő szelleme* is, ami hamarosan vizsályokat idézett elő az egyház kebelében.”⁵³ (Az én kiemelésem. S.M.)

A két menekült professzor feszes felfogása nem sárospataki hagyomány megnyilvánulása volt – talán inkább a folytonos védekező harcban letelt életük következménye. Az általa írt tankönyvekben Buzinkai a ramusi logika követőjének mutatkozik, és a tulajdonában levő könyvek szellemisége is illeszkedik a róla kialakult képünkbe: ortodox felfogást propagáló munkákat olvasott.

Buzinkai György és András egy-egy könyvéből nem hiszem, hogy számottevő következtetéseket lehetne levonni – annál inkább testvérük, az ifjabb Buzinkai Mihály könyvlistájából. (De még előtte, közbevetőleg: ő az 1648 és 1704 között élt Gerardus de Vries rektor idejében iratkozott be Utrechtbe. Ő nem volt az előbb említett Voetiushoz hasonló meghatározó egyéniség.)

A lajstrom első része (1–15. tétel) az érdekes – a második részben szokványos iskolai segédkönyvek vannak felsorolva.

⁵² BÁN Imre: *Apáczai Csere János*. Bp. 1958. 123–124. (Irodalomtörténeti könyvtár 2.)

⁵³ POKOLY József: *Az erdélyi református egyház története*. IV. Bp. 1905. 304.

Figyelemre méltó, hogy az egy ortodox Maresiuson kívül (3.) más mű nem emlékeztet az apja által képviselt felfogásra. A nagy számban meglevő Amesi-us-művek (4., 5., 7a–b, 11.) a – számításom szerint kb. 23 éves – ifjúnak a puritanizmus iránt érzett rokonszenvét mutatják. Coccejus kommentárjai (6.) ezirányú érdeklődését is bizonyítják; ami viszont nem mondható el a magyar nyelvű könyvek irányában.

Együttvéve: ifj. Buzinkai Mihálynak kevés könyve volt, de megtalálhatóak voltak köztük az újító irányzatok alkotóinak művei. Figyelembe kell vennünk, hogy ezeket az eszméket már az egy generációval korábbi peregrinusok hazahozták Erdélybe, és a professzor fia még külföldre utazása előtt szerezte be könyveit. Ilyen fiatalon is nagy függetlenséget mutat apja szellemi befolyásával szemben: annak szemében eretneknek, vagy legalábbis elhajlónak számító írásokat olvas.

Nagyon érdekes lenne megtudni, hogyan változott és bővült érdeklődése Németalföldön?

MELINDA SIMON

La culture livresque d'une famille intellectuelle de Transylvanie au XVII^e siècle

C'est dans un imprimé du XVII^e siècle de la Collection Bolyai de la Téka Teleki de Marosvásárhely que se trouve une liste de livres inconnue de Mihály Buzinkai. C'est à la base de cette liste que l'auteur donne dans son étude un tableau synthétique de la culture livresque de la famille. Mihály Buzinkai aîné fut un protecteur fervent de l'orthodoxie réformée traditionnelle : la spiritualité de ses livres en est la preuve. Dans la première partie de la liste de livres de Mihály Buzinkai jeune se trouvent des manuels scolaires intéressants, dans la seconde des livres scolaires conventionnels. Il est intéressant que, outre un ouvrage orthodoxe, rien ne rappelle la conception de son père. Le grand nombre des oeuvres d'Amesius montre la sympathie du jeune homme pour le puritanisme. Les ouvrages des représentants des tendances innovatrices furent répandus en Transylvanie par les « peregrini » antérieurs ; le fils acquit ses livres encore avant son voyage à l'étranger.